Näringsutskottets betänkande 1986/87:7

om stålindustrin och vissa metallindustrier

NU
1986/87:7

Ärendet

I detta betänkande behandlas, helt eller delvis, sju motioner från allmänna motionstiden rörande

stålindustrin inför 1990-talet,
sysselsättningen vid Avesta AB,
järnsvampsverk,
ferrokrom-, kiselmetall-, vanadin- och zinkproduktion.

Sammanfattning

Utskottet avstyrker ett förslag (vpk) om att ett nationellt program för stålindustrin skall upprättas. Ansvaret för att nödvändiga struktur- och effektivitetsåtgärder vidtas inom branschen åligger, menar utskottet, i första hand berörda företag. Med anledning av en motion (vpk) om att åtgärder skall vidtas för att trygga sysselsättningen för de anställda inom Avesta AB konstaterar utskottet att genomförda omstruktureringar har bedömts nödvändiga för stålindustrins fortlevnad. Utskottet hänvisar också till de olika insatser som görs för att främja utvecklingen i Bergslagen och avstyrker förslaget. De två motionerna får stöd i reservationer (vpk).

Även tre motionsyrkanden (s; fp; vpk) om att järnsvampsverk skall lokaliseras till malmfälten och Bergslagen avstyrks av utskottet, som förutsätter att frågan är föremål för regeringens uppmärksamhet. I en reservation (vpk) krävs ett ställningstagande av riksdagen till förmån för en lokalisering av ett järnsvampsverk till i första hand malmfälten och i andra hand Bergslagen.

Utskottet behandlar vidare motionsyrkanden angående etablering av vissa metallindustrier. Motionärernas förslag gäller framställning av ferrokrom, kiselmetall, vanadin och zink. De två förstnämnda förslagen (s) avstyrks; utskottet finner inte skäl för några åtgärder från riksdagens sida. En motion (vpk) om att utvinning av vanadin skall påbörjas vid SSAB Svenskt Stål AB:s anläggningar i Luleå avstyrks med hänvisning till att företaget för närvarande utreder förutsättningarna för en sådan tillverkning. Motionen får stöd i en reservation (vpk). Slutligen avstyrker utskottet en motion (vpk) om att ett zinksmältverk skall anläggas i Örebro län. Utskottet framhåller dock att det är angeläget att regeringen noga följer utvecklingen beträffande utbuds- och efterfrågesituationen för zink. Det är nödvändigt, uttalas det i en reservation (vpk), att alla uppslag som kan ge sysselsättning tas till vara.

1 *Riksdagen 1986/87. 17 saml. Nr 7*

Motionsyrkandena

De motioner som behandlas här är följande:

1985/86:N212 av Karl-Erik Persson (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om anläggning av ett zinkverk med miljövänlig teknik och att lokaliseringen sker till Örebro län.

1985/86:N213 av Karl-Erik Persson (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om åtgärder för att trygga sysselsättningen för de anställda vid de olika enheterna i Avesta AB.

1985/86:N227 av Paul Lestander (vpk), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en fabrik för vanadinframställning bör upprättas vid SSAB i Luleå och hemställer om åtgärder i enlighet härmed.

1985/86:N228 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hemställer hos regeringen att snabbutreda frågan om ett järnsvampsverk och framlägga förslag i enlighet med vad i motionen anförts.

1985/86:N243 av Britta Bjelle m. fl. (fp), vari hemställs att riksdagen begär att regeringen tar det övergripande ansvaret för att en utredning beträffande lokaliseringen av ett järnsvampsverk i malmfälten kommer till stånd.

1985/86:N289 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär upprättande av ett nationellt program för stålindustrin enligt vad som i motionen anförs.

1985/86:A445 av Olle Göransson m. fl. (s), såvitt gäller hemställan (3) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet av en utredning om förutsättningarna för att förlägga anläggningar för framställning av kiselmetall, ferrokrom och järnsvamp till Fagersta/Norberg.

Allmän bakgrund

Tidigare riksdagsbehandling av frågor kring stålindustrin

I det följande lämnas en kort redogörelse för riksdagens behandling sedan år 1977 av frågor kring stålindustrin. Vissa speciella frågor belyses mer ingående i efterföljande avsnitt i anslutning till olika motionsyrkanden.

Hösten 1977 beslöt riksdagen om tidsbegränsat statligt stöd för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålsindustrin och stålgjuteriindustrin (prop. 1977/78:47, NU 1977/78:30, rskr. 1977/78:84). Under åren 1977–1979 anslog riksdagen dessutom särskilda medel för lån till vissa specialstålsföretag, nämligen Uddeholms AB, Nyby Uddeholm AB och AB Bofors-Kilsta.

Riksdagen beslutade våren 1978 om statlig finansiell medverkan vid bildandet av SSAB Svenskt Stål AB (prop. 1977/78:87, NU 1977/78:45, rskr. 1977/78:198). Styrelsen för SSAB fastställde i maj 1978 en övergripande strukturplan för utvecklingen av företaget.

Ett år senare hade riksdagen att ta ställning till förslag om ytterligare lån till

SSAB i syfte att överbrygga sysselsättningssvårigheter i samband med genomförandet av strukturplanen (prop. 1978/79:126, NU 1978/79:43, rskr. 1978/79:369). Vid detta tillfälle begärde riksdagen att regeringen skulle presentera en utvecklingsplan för SSAB. I sitt betänkande behandlade näringsutskottet då även frågor bl. a. om samordning av handelsstålsindustrin och om alternativa råjärnsprocesser. Vissa strukturfrågor inom specialstålsindustrin berördes i ett separat betänkande (NU 1978/79:44).

Våren 1980 behandlade näringsutskottet (NU 1979/80:51) ett antal motioner rörande bl. a. handelsstålsindustrin (inkl. SSAB), specialstålsindustrin samt järn- och stålgjuteriindustrierna.

Förslag som i huvudsak gällde åtgärder avseende SSAB framlades av regeringen våren 1981 (prop. 1980/81:67, prop. 1980/81:100 bil. 17 s. 159, NU 1980/81:51, rskr. 1980/81:266). I samband härmed behandlade näringsutskottet ett stort antal motioner.

I slutet av år 1981 beslutade riksdagen om bl. a. ytterligare kapitaltillskott till SSAB (prop. 1981/82:56, NU 1981/82:13, rskr. 1981/82:82). Riksdagens beslut innebar att staten skulle överta Stora Kopparbergs Bergslags AB:s aktier i SSAB och att ett avtal om kapitaltillskott till SSAB m. m. godkändes. Dessutom erhöll Statsföretag AB ett bidrag om 575 milj. kr. för aktieteckning i SSAB. Vidare beslutades att staten skulle dels låna SSAB 150 milj. kr., dels förfoga över strukturlån om 550 milj. kr. för aktieteckning i SSAB. Detta innebar att staten trädde in som ägare till 25 % av aktierna i SSAB – vid sidan av Statsföretag AB (50 %) och Gränges AB (25 %) – och att en finansiell rekonstruktion av bolaget möjliggjordes.

Våren 1982 behandlade näringsutskottet ett antal motioner rörande stålindustrin (NU 1981/82:31). Vissa frågor var av mer branschövergripande betydelse; bl. a. föreslogs i en socialdemokratisk partimotion att en särskild kommission skulle tillsättas med uppgift att planera stålindustrins metallurgiutveckling. I det sammanhanget aktualiserades stålindustrins skrotförsörjning och alternativa råjärnsprocesser. Vidare behandlades frågor om samordning av handelsstålsindustrin och om planering av specialstålsindustrin.

Under våren 1983 berörde näringsutskottet frågor med anknytning till bl. a. SSAB i betänkanden om rekonstruktion av Statsföretagsgruppen (NU 1982/83:25), om utveckling i Norrbotten (NU 1982/83:38) och om vissa frågor kring stålindustrin (NU 1982/83:41).

Regeringen framlade våren 1984 vissa förslag som ett led i en statlig medverkan till en omstrukturering av den del av specialstålsindustrin som är inriktad på tillverkning av rostfritt stål (prop. 1983/84:157, NU 1983/84:35, rskr. 1983/84:320). Strukturförändringen innebar att huvuddelen av sektorn rostfritt stål kom att grupperas under två ägarbolag, Avesta AB och Sandvik AB. Näringsutskottet behandlade i sitt betänkande då även ett antal motioner om SSAB och stålindustrins skrotförsörjning.

Ytterligare motioner om stålindustrin förekom våren 1985 (NU 1984/85:28). Motionsyrkandena gällde bl. a. en parlamentarisk utredning rörande stålindustrin, omförhandlingar med specialstålsindustrin samt SSAB.

Definition av handelsstål och specialstål

Inom stålindustrin tillverkas en mängd olika typer av stål som skiljer sig åt i fråga om hårdhet, hållfasthet, slitstyrka, korrosionsbeständighet etc. Stål indelas vanligen i två huvudgrupper, handelsstål och specialstål. Indelningen grundas på stålets kemiska sammansättning. Stål med låg kolhalt – mindre än 0,6 % – och ingen eller obetydlig halt av legeringsämnen definieras som handelsstål. Allt annat stål klassificeras som specialstål. Med råstål avses stålet i dess första, stelnade stadium efter det att det har lämnat stålugnarna.

Handelsstålet är kvantitativt dominerande i Sverige och har oftast karaktären av bulkvara. Typiska handelsstålsprodukter är armeringsstål, grovplåt, tunnplåt, profiler, balk och räls. Till specialstålssektorn hänförs bl. a. rostfritt stål, snabbstål, verktygsstål och kullagerstål.

Stålproducenterna indelas traditionellt i handels- och specialstålverk. I den senare gruppen ingår verk vilkas produktion till mer än 25 % utgörs av specialstål. Eftersom genomsnittspriset per ton är drygt tre gånger högre för specialstål än för handelsstål, svarar specialstålet för huvuddelen av salutillverkningsvärdet i dessa verk. Övriga stålföretag betecknas som handelsstålverk.

Stålmarknadens utveckling

Världens totala produktion av råstål uppgick under år 1985 till 717 miljoner ton, vilket var en ökning med 7 miljoner ton jämfört med året innan. Kapacitetsutnyttjandet ökade något under år 1985 och beräknas ha uppgått till drygt 70 %. Det ökade kapacitetsutnyttjandet beror dels på den ökade produktionen, dels på en neddragning av kapaciteten. Från år 1979 till år 1985 har den totala produktionskapaciteten inom OECD-länderna minskat med ca 9 %.

Under senare år har många av de traditionellt stora stålproducerande länderna kommit att svara för en allt mindre del av världens stålproduktion. I tabell 1 redovisas produktionens fördelning mellan olika länder åren 1974, 1979 och 1985. De valda jämförelseåren hade ett någorlunda likartat konjunkturläge.

Tabell 1. Världsproduktionen av råstål fördelad på länder och ländergrupper åren 1974, 1979 och 1985

	1974 %	1979 %	1985 %
EG	22,2	18,9	16,8
Västeuropa i övrigt	4,3	4,4	5,3
Sovjetunionen	19,4	20,0	21,5
Östeuropa i övrigt	7,0	8,1	8,2
USA	18,8	16,5	11,1
Japan	16,6	15,0	14,7
Övriga länder	11,7	17,1	22,4
Summa	100,0	100,0	100,0

Som framgår av tabellen har produktionsandelen minskat såväl för EG som för USA och Japan. Nedgången är kraftigast för USA, som har minskat sin stålproduktion från 132 miljöner ton år 1974 till 79 miljoner ton år 1985. Under samma tid har länder som Brasilien, Kina, Nordkorea, Sydkorea och Taiwan noterat kraftiga produktionsökningar.

De svenska stålverken producerade år 1985 totalt 4,8 miljoner ton råstål. Produktionen utgjordes till ca 30 % av specialstål och till ca 70 % av handelsstål. Kapacitetsutnyttjandet var relativt högt, nära 90 %. Utnyttjandet har ökat successivt sedan år 1980, då endast drygt 60 % av produktionskapaciteten kom till användning. Den ökande utnyttjandegraden är till största delen betingad av att kapaciteten inom svensk stålindustri har minskat under senare år, från 6,9 miljoner ton år 1975 till 5,4 miljoner ton år 1985.

Under år 1985 ökade den inhemska produktionen av handelsstål med 6 % medan produktionen av specialstål minskade med 5 %. För alla huvudgrupper av specialstål – bl. a. verktygsstål, snabbstål och rostfritt stål – noterades en minskad produktion.

Den svenska stålindustrin har under den senaste tioårsperioden varit föremål för en kraftig omstrukturering. Strukturomvandlingen har inneburit såväl företagsnedläggningar som ägarförändringar. Av tabellen på nästa sida framgår nuvarande företagsstruktur inom den inhemska stålbranschen. Endast företag med egen produktion har medtagits i tabellen.

Vissa strukturförändringar har även genomförts eller beslutats under år 1986. Sålunda har Uddeholm Strip Steel AB fattat beslut om att lägga ned anläggningen i Bångbro under våren 1987. SSAB har per den 1 oktober 1986 övertagit Surahammars Bruks AB från ASEA AB.

Vidare har AB SKF, såsom ägare av samtliga aktier i SKF Steel AB, och ägarna till det finska stålföretaget Ovako Oy AB träffat avtal om en sammanslagning av de två stålföretagen. Det nya företaget – Ovako Steel AB – kommer att ha huvudkontoret i Sverige.

Enligt pressmeddelande från SSAB den 18 september 1986 pågår diskussioner inom SSAB:s styrelse om företagets tillverkning av s. k. långa produkter. Styrelsen har konstaterat att situationen för såväl divisionen Specialprodukter i Domnarvet (Borlänge) som divisionen Profiler i Luleå är bekymmersam. Verkställande direktören har fått styrelsens uppdrag att fortsätta den påbörjade översynen, vilken bl. a. kommer att medföra kontakter och diskussioner med andra svenska tillverkare. Vid division Specialprodukter tillverkas valstråd och armeringsprodukter samt räls. Produktprogrammet för division Profiler omfattar balk, stångstål samt valsade och svetsade profiler.

Tabell 2. Den svenska stålindustrin år 1986

Handelsstålverk Företag/anläggning	Specialstålverk Företag/anläggning
Halmstads Järnverks AB	Avesta AB Avesta Björneborg (Björneborgs Jernverks AB) Degerfors Långshyttan Torshälla
Smedjebacken–Boxholm Stål AB Smedjebacken Boxholm	
SSAB Svenskt Stål AB Domnarvet (Borlänge) Luleå Oxelösund	Avesta Sandvik Tube AB Fagersta Storfors Torshälla
	Ansab AB (Storfors)
	Componenta Kilsta AB (Bofors)
	Fagersta Stainless AB
	Forsbacka Jernverks AB
	Kanthal AB Hallstahammar (Hallstahammar Stål AB) Hallstahammar (Kanthal Electro-heat AB)
	Kloster Speedsteel AB Långshyttan Söderfors Vikmanshyttan
	AB Sandvik Steel (Sandviken)
	SKF Steel AB Hällefors (SKF Steel Hellefors AB) Hofors (SKF Steel Hofors AB)
	Structo DOM Europe AB (Storfors)
	Surahammars Bruks AB
	Uddeholm Strip Steel AB Bångbro Munkfors
	Uddeholm Tooling AB (Hagfors)

Källa: Jernkontoret

Synpunkter i motionerna 1985/86:N213 (vpk) och 1985/86:N289 (vpk)

I motion 1985/86:N213 (vpk) begärs åtgärder för att trygga sysselsättningen för de anställda inom Avesta AB. Motionären fäster uppmärksamheten på att det under sommaren 1985 aviserades en neddragning av personalstyrkan vid detta företag. De planerade friställningarna är dock varken nödvändiga eller ekonomiskt försvarbara, menar motionären. Han anser att ett samhällsekonomiskt perspektiv måste läggas på den svenska specialstålsindustrin. Dess utveckling får inte styras av kortsiktiga vinstintressen. Det blir, heter det i motionen, billigare för samhället i stort om de som hotas av uppsägning får stanna kvar vid företaget även om produktionskapaciteten då inte kan utnyttjas till fullo. Enligt motionären kan problemen inom branschen i stället lösas genom en utveckling av specialstålsindustrin och en ökad vidareförädling av stålet i Sverige.

Något nytänkande finns inte inom stålindustrin, anförs i motion 1985/86:N289 (vpk). Investeringsplaner är och förblir ett samhälleligt huvudintresse. Utan offensiva företag kan handelsstålsindustrin återigen hamna på efterkälken, säger motionärerna. Specialstålsindustrin har kommit in i en omfattande strukturomvandlingsprocess. Vid en lågkonjunktur kan även denna del av stålindustrin drabbas av svårigheter. Motionärerna efterlyser därför ett nationellt program för stålindustrin inför 1990-talet med följande utgångspunkter. Erforderliga investerings- och utvecklingsresurser måste tillföras stålindustrin. En samordning av hela den "stålbaserade kedjan" från råvara till slutprodukt måste åstadkommas. Produktutvecklingen skall ske i samarbete mellan stålverk och sluttillverkare. Nya produkter skall i första hand fylla samhälleliga behov inom t. ex. kollektivtrafik, energiteknik och byggande. Dessa produkter skall tillverkas vid befintliga stålverk. Den metallurgiska utvecklingen skall samordnas med produktutvecklingen. Gruvteknik, processteknik och förädlingsteknik skall vidareutvecklas för att svenskt kunnande och leveranser från svenska tillverkare till framtidens stålverk skall tryggas. Processutvecklingen skall i första hand inriktas på att energiåtgången skall minskas, arbetsmiljön och den yttre miljön förbättras och den svenska malmen förädlas inom landet. En ny ägarsamordning borde vidare ske inom ett bolag där hela gruvnäringen och stålindustrin ingår.

Avesta AB

Som inledningsvis (s. 3) har nämnts genomfördes under år 1984 en omstrukturering av sektorn rostfritt stål inom specialstålsindustrin. Efter förhandlingar mellan ägarna till de fyra specialstålsföretagen Avesta Jernverks AB, Fagersta AB, Nyby Uddeholm AB och Sandvik AB träffades en uppgörelse om att gruppera huvuddelen av tillverkningen av rostfritt stål under Avesta Jernverks AB och Sandvik AB. Genom uppgörelsen har produktionen koncentrerats och marknadsföringen samordnats. I anslutning till överenskommelsen efterskänkte staten tidigare beviljade lån om sammanlagt 450

milj. kr. Samtidigt utfäste sig de berörda företagen att tillskjuta sammanlagt 100 milj. kr. till ett särskilt bolag, Bruksinvest AB, med uppgift att medverka till att ny sysselsättning skapas inom berörda regioner. Som ett led i strukturuppgörelsen förband sig Nordstjernan AB och under vissa förutsättningar Nordstjernan AB och A Johnson & Co HAB att inneha en majoritetspost i Avestakoncernen åtminstone t. o. m. år 1993. De två företagen äger för närvarande 67 % resp. 20 % av aktierna i företaget som i samband med omstruktureringen ändrade namn till Avesta AB. Resterande 13 % av aktierna ägs av Skandinaviska Enskilda Banken.

Sedan det nya Avesta AB bildades år 1984 har ett flertal åtgärder vidtagits inom företaget för att effektivisera produktionen och öka konkurrensförmågan. Under år 1985 har metallurgin i Fagersta, ett kallbandsvalsverk i Avesta och ett stålrörsverk i Lampertheim i Västtyskland lagts ned. Dessutom har företaget avyttrat verksamhet som inte har något samband med stålrörelsen. Som en följd av dessa förändringar minskade antalet anställda i företaget från ca 7 100 personer vid årsskiftet 1984-1985 till ca 6 100 personer ett år senare. Av minskningen med ca 1 000 personer är drygt 300 en följd av avyttrade verksamheter. Under första halvåret 1986 har personalstyrkan minskat med ytterligare ca 175 personer.

Som redovisas i motion 1985/86:N213 (vpk) meddelade företaget under sommaren 1985 att personalstyrkan var för stor. Totalt 645 personer blev varslade om uppsägning från företaget. Enligt företaget fullföljdes dock detta varsel endast vid s. k. äldreavgångar. Härvid erhåller berörda personer efter uppsägning från företaget arbetslöshetsersättning i högst 450 dagar, varefter pensionering av arbetsmarknadsskäl aktualiseras för dem som inte redan har uppnått ordinarie pensionsålder. I övrigt har minskningen av personalen vid Avesta AB skett genom naturlig avgång. Till följd av att konjunkturläget för företagets produkter har varit bättre under år 1986 än vad man tidigare förutspådde har behovet av neddragningar minskat något. Olika utbildningsinsatser har också medverkat till att reducera den behövliga personalminskningen.

Under hösten 1986 har ägarsituationen i Avesta AB varit föremål för uppmärksamhet. Bakgrunden var att företagsledningen i Nordstjernan AB hade varit i kontakt med representanter för ett finskt och ett västtyskt stålföretag. Ägarna till Avesta AB uttalade dock i ett gemensamt pressmeddelande i oktober 1986 att inga förhandlingar om en försäljning av företaget till utländska intressenter pågick eller hade pågått. Företagets ägare konstaterade vidare att det ingångna avtalet med staten angående ägarstrukturen inom Avesta AB alltfort gällde.

Särskilt stöd till Bergslagen

I samband med omstruktureringen av specialstålsindustrin anslog riksdagen särskilda medel för att främja utvecklingen i Bergslagen. Statens industriverk och styrelsen för teknisk utveckling fick senare regeringens uppdrag att genom olika utvecklingsinsatser stödja regionen. Till de båda verken har en rådgivande delegation, Bergslagsdelegationen, varit knuten. Verken har

haft en ekonomisk ram om 20 milj. kr. att använda för att initiera olika utvecklingsprojekt.

Den 1 juli 1986 fick Bergslagsdelegationen ställning som självständig myndighet. Delegationen, vars kansli är stationerat i Fagersta, har fått en central roll i genomförandet av det treåriga åtgärdsprogram för Bergslagen som riksdagen fattade beslut om under våren 1986 (prop. 1985/86:125, AU 1985/86:13, rskr. 1985/86:290). Totalt för perioden har 425 milj. kr. avsatts. Åtgärdspaketet omfattar bl. a. företagsutveckling, forskning och utveckling, utbildning samt olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Dessutom görs vissa insatser på kommunikationsområdet.

Bruksinvest AB

De fyra företag som omfattades av strukturuppgörelsen inom specialstålsindustrin utfäste sig, som tidigare nämnts, att bilda ett särskilt bolag med uppgift att skapa nya verksamheter i de regioner som har berörts av strukturförändringarna. Företagen har förbundit sig att till bolaget, Bruksinvest AB, tillskjuta totalt 100 milj. kr.

Bruksinvest AB påbörjade sin verksamhet i slutet av år 1984. Företagen har hittills tillskjutit totalt 80 milj. kr., varav 40 milj. kr. vid bildandet och 40 milj. kr. i juni 1986. Resterande 20 milj. kr. kommer att tillskjutas under år 1988.

Enligt uppgift från Bruksinvest AB har bolaget fram till början av november 1986 satsat kapital i totalt 14 företag med för närvarande sammanlagt ungefär 200 anställda. Insatsen från Bruksinvest AB är totalt ca 15 milj. kr. Av företagen är tre belägna inom Avesta kommun, varav dock ett nyligen har gått i konkurs.

Tidigare riksdagsbehandling

Industriminister Thage G. Peterson besvarade i mars 1985 (RD 1984/85:106 s. 78) fyra frågor med anledning av omstruktureringen inom specialstålsindustrin och dess effekter på sysselsättningen i Avesta och Fagersta. Industriministern erinrade i sitt svar inledningsvis om statens resp. ägarföretagens åtaganden inom ramen för den uppgörelse som hade träffats om omstruktureringen av specialstålsindustrin. Han anförde därefter att staten hade uppfyllt sina åtaganden i enlighet med den ingångna uppgörelsen. Industriministern riktade kritik mot specialstålsföretagens ägare vilka enligt hans mening inte hade fullgjort sina åtaganden att skapa sysselsättning genom Bruksinvest AB. Han meddelade under debatten att han hade begärt att Bruksinvest skulle lämna en redovisning av arbetet med det tiotal projekt som pågick och av planerna för det fortsatta arbetet.

Senare under våren 1985 behandlade riksdagen en motion (vpk) i vilken det begärdes omförhandlingar med ägarna till de berörda specialstålsföretagen. Enligt motionärerna behövdes det sannolikt tvingande åtgärder gentemot ägarna för att de skulle infria sina löften när det gällde att trygga sysselsättningen på bruksorterna.

Näringsutskottet konstaterade i sitt betänkande (NU 1984/85:28) att det

var ofrånkomligt att omstruktureringen medförde stora påfrestningar för berörda regioner och individer. Anpassningen hade emellertid bedömts nödvändig för att industrins överlevnads- och utvecklingsmöjligheter på sikt skulle tryggas. Utskottet noterade vidare att initiativ hade tagits för att Bruksinvest AB med ökad aktivitet skulle verka i det syfte som förutsattes i uppgörelsen med berörda specialstålsföretag. Mot denna bakgrund avstyrkte utskottet motionen. I en reservation av vänsterpartiet kommunisternas företrädare i utskottet uttalades att det behövdes ett mer kraftfullt agerande av regeringen för att företagen skulle infria sina löften till bruksorterna. Riksdagen följde utskottet.

I nyssnämnda betänkande behandlade utskottet även ett motionsyrkande liknande det som framförs i motion 1985/86:N289 (vpk). Utskottet erinrade härvid om att staten under den senaste tioårsperioden hade tagit aktiv del i omstruktureringen av såväl handelsståls- som specialstålsindustrin och att den nya branschstrukturen hade syftat till att trygga den långsiktiga konkurrenskraften inom stålindustrin. Utskottet ansåg därför att någon ytterligare utredning om stålindustrin inför 1990-talet inte behövdes. Det borde enligt utskottets mening få ankomma på företagen att välja produktinriktning och områden för processutveckling, föreslå lokalisering av tillverkningen, bestämma satsningarna på och formerna för forskning och utveckling och tillämpa ny teknik. Utskottet avvisade också liksom vid ett flertal tidigare tillfällen motionärernas förslag om att gruv- och stålindustrin skulle sammanföras i ett bolag. Vänsterpartiet kommunisternas företrädare i utskottet reserverade sig till förmån för motionsyrkandet. Riksdagen följde utskottet.

Även helt nyligen har de frågor som tas upp i de här aktuella motionerna diskuterats i riksdagen. Industriminister Peterson besvarade den 10 november 1986 en interpellation (1986/87:36) av Lars-Ove Hagberg (vpk) om regeringens strategi för stålindustrin.

Interpellanten hade – med hänvisning till den tidigare (s. 8) nämnda uppmärksamheten angående ägarsituationen i Avesta AB – frågat med vilka medel regeringen av Avesta AB:s huvudägare, Nordstjernan AB, skulle kräva ägaransvar och erforderliga investeringar i företaget. Han ville vidare veta om regeringen var beredd att utarbeta en nationell strategi för stålindustrin, som leder till att ett svenskt metallbolag bildas.

Industriministern hänvisade i sitt svar till att Nordstjernan AB i samband med omstruktureringen av sektorn rostfritt stål hade förbundit sig att vara majoritetsägare i Avesta AB under tio år. I ägarrollen ingår, fortsatte han, att ta ansvar för bolagets långsiktiga utveckling inkl. fortlöpande investeringar. Statsrådet sade vidare att det enligt vad han hade erfarit inte var aktuellt med någon försäljning av Avesta AB till de aktuella stålföretagen i Finland och Västtyskland.

Beträffande den sistnämnda frågan anförde industriministern att Sverige har en i internationell jämförelse väl strukturerad stålindustri. Därefter fortsatte han:

För branschens långsiktiga konkurrensförmåga är det dock viktigt att strukturerings- och effektiviseringsarbetet fortsätter. Ansvaret för detta åvilar i första hand företagen i branschen. Regeringen avser inte att utarbeta någon plan för detta arbete utöver de riktlinjer som gäller för industri- och näringspolitiken i stort.

Synpunkter i motionerna 1985/86:N228 (vpk), 1985/86:N243 (fp) och 1985/86:A445 (s)

Frågan om lokalisering av ett järnsvampsverk aktualiseras i tre motioner.

Nedläggningen av malmmetallurgier har lett till att stålindustrin har blivit alltmera beroende av skrot, till inte ringa del importerat skrot, anförs i motion 1985/86:N228 (vpk). Dragkampen om skrotet mellan olika ägargrupper inom stålindustrin har varit påtaglig. Övergången inom stålindustrin till stränggjutning och lägre produktionsnivåer gör vidare att tillgången på skrot minskar, påpekar motionärerna. Beroendet av importerat skrot kan i ett kritiskt läge få till följd att stålindustrin lamslås. Målet måste därför vara att industrin frigör sig från detta beroende och i stället utnyttjar landets malmtillgångar. För det krävs att järnsvampstillverkningen byggs ut. De områden som är mest lämpade för lokalisering av järnsvampsverk är malmfälten och Bergslagen. Enligt motionärerna bör regeringen omedelbart låta utreda frågan om var ett järnsvampsverk skall förläggas.

I motion 1985/86:N243 (fp) uttrycks viss oro för att alla de parter som är intresserade av att ett järnsvampsverk lokaliseras till malmfälten inte har kopplats samman. Enligt motionärerna bör riksdagen uppmana regeringen att ta ett samlat grepp över projektet och ansvara för att förutsättningarna för en sådan lokalisering får en allsidig belysning.

Den lokalisering som förordas i motion 1985/86:A445 (s) är Fagersta–Norberg-regionen. Motionärerna menar att intensifierade åtgärder måste till för att förbättra situationen i Bergslagen. I motionen anges järnsvampsverk som ett bland flera förslag till nya industrisatsningar i regionen. Enligt motionärerna bör förutsättningarna för förläggning av en sådan anläggning till Fagersta–Norberg-regionen utredas. I motionen begärs att riksdagen genom ett särskilt uttalande skall ge regeringen detta till känna som sin mening.

Råvaror vid ståltillverkning

Som råvara vid ståltillverkning används råjärn eller skrot. I olika typer av stålugnar används dessa råvaror var och en för sig eller i kombination. Valet är beroende av en rad tekniska och ekonomiska faktorer. Av de svenska stålverken är SSAB:s anläggningar i Luleå och Oxelösund baserade på råjärn – s. k. malmbaserade anläggningar – medan övriga verk är skrotbaserade. Skrot erhålls dels internt vid stålverken genom att en hel del stål faller som skrot när stålet bearbetas vidare, dels genom tillförsel av utrangerat stål som tas till vara. Råjärn produceras till helt övervägande del i masugnar. I begränsad utsträckning används s. k. direktreduktionsprocesser, som ger järnsvamp.

Den globala användningen av skrot har ökat kraftigt under det senaste årtiondet. Det beror på att äldre anläggningar för malmbaserad ståltillverkning successivt avvecklas och att stål i stället i ökande utsträckning tillverkas i elektrostålugnar. Dessa ugnar har skrot som råvara. Denna strukturförändring gör att efterfrågan på skrot ökar. Samtidigt begränsas utbudet på den

internationella marknaden av att de säljande länderna själva genomför den nämnda omstruktureringen. Åtskilliga länder har också i likhet med Sverige exportförbud på skrot.

Tillgången på skrot påverkas även av att stålindustrin i ökande utsträckning går över från götgjutning till stränggjutning. Det får till följd att det interna skrotfallet i stålverken minskar väsentligt.

De tendenser som har beskrivits här har i Sverige resulterat i ett kraftigt ökat behov av köpskrot. Behovet har framför allt fått tillgodoses genom import. Skrotimporten har ökat från drygt 100 000 ton per år i slutet på 1970-talet till ca 875 000 ton år 1985. Till följd av denna utveckling har järnsvamp aktualiserats som ett alternativ till importskrot.

Planerade järnsvampsverk

I slutet av år 1983 ingav SKF Steel Engineering AB en ansökan till regeringen om tillstånd att i Stockholms frihamn inom Stockholms kommun bygga en anläggning för produktion av järnsvamp m. m. Tillverkningen skulle baseras på den s. k. plasmateknologin, som har utarbetats av företaget. Med denna metod reduceras järnmalm av kolmonoxid/vätgas. Reduktionsgasen kan erhållas ur fossila bränslen såsom kol, olja eller naturgas. Även torv kan eventuellt användas. Den överskottsenergi som kommer fram i processen avsågs bli använd för produktion av hetvatten till Stockholms Energiverks fjärrvärmenät. SKF Steel Engineering AB har dock senare beslutat att tills vidare skrinlägga projektet.

Diskussioner har också förts om att etablera järnsvampsproduktion i malmfälten. Frågan aktualiserades av malmfältsutredningen i betänkandet (Ds I 1984:9) Framtid i Malmfälten. Utredningen hade låtit göra en särskild studie av förutsättningarna för en sådan produktion på basis av plasmateknologin. Enligt denna undersökning var en produktion av järnsvamp möjlig såväl i Kiruna som i Malmberget. I studien föreslogs att järnsvampsverk skulle byggas på båda orterna med en kapacitet av 190 000 resp. 150 000 ton järnsvamp per år. Bränngasen och hetvattnet från anläggningarna avsågs gå dels till kommunernas fjärrvärmenät, dels till LKAB:s kulsinterverk. Det förutsattes vidare att torv skulle användas som energikälla.

I undersökningen studerades också översiktligt möjligheterna att knyta an ytterligare tillverkning till järnsvamps- och energiproduktionen. Som ett exempel på sadan tillverkning angavs ammoniakproduktion.

Utredningens förslag togs upp i proposition 1984/85:115 om regional utveckling och utjämning. Industriminister Thage G. Peterson sade sig dela den av många remissinstanser framförda uppfattningen att ytterligare utredningar var nödvändiga för att det skulle vara möjligt att bedöma bärkraften i projekten. Han uttalade att projekten måste prövas på kommersiella grunder. Industriministern redogjorde därefter för hur utredningsarbetet skulle drivas vidare och anförde bl. a. att reguljärt statligt stöd, t. ex. i form av regionalpolitiskt stöd, borde kunna komma i fråga i den mån det visade sig möjligt att få projekten lönsamma och att få huvudmän som var beredda att satsa erforderligt eget kapital.

Järnsvampsprojekten i Norrbotten har drivits vidare inom ramen för

Malmfältens Järnsvampverk AB. Företaget, som ägs av Kiruna och Gällivare kommuner, har till uppgift att genomföra de ytterligare utredningar som är nödvändiga för en slutlig bedömning av projekten. I februari 1986 beslutade dock Malmfältens Järnsvampverk AB att tills vidare dra ned projekteringen av järnsvampsproduktionen på sparlåga. Enligt företaget kunde man inte utesluta att behovet av järnsvamp skulle komma att minska i framtiden till följd av en ytterligare minskning av kapaciteten inom svensk stålindustri. Företagets beslut motiverades också med att de sänkta oljepriserna hade försvagat torvens konkurrenskraft som energiråvara.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen har vid flera tillfällen diskuterat frågor med anknytning till stålindustrins skrotförsörjning. Järnsvampstillverkningen uppmärksammades senast under våren 1985 med anledning av två motioner (vpk resp. fp) liknande de två förstnämnda av de nu aktuella motionerna. Näringsutskottet konstaterade då i sitt betänkande (NU 1984/85:28) att det från flera utgångspunkter var önskvärt att skrotimporten kunde nedbringas och att stålindustrin så långt möjligt borde vara baserad på inhemsk malm eller inhemskt skrot. Järnsvamp var ytterligare ett av de alternativ som kunde komma i fråga. Med hänvisning till de utredningsarbeten rörande etablering av ett järnsvampsverk till malmfälten som pågick avstyrkte utskottet motionerna. Utskottet uttalade dock att det var angeläget att regeringen följde utvecklingen beträffande järnsvampstillverkningen. I en reservation (vpk) uppmanades regeringen att ta de initiativ som krävdes för att utredningsarbetet på ett effektivt sätt skulle föras framåt. Riksdagen följde utskottets förslag.

Vissa metallindustrier

Synpunkter i motionerna 1985/86:N212 (vpk), 1985/86:N227 (vpk) och 1985/86:A445 (s)

Tre motioner innehåller förslag om metallindustrietablering. De industrier som tas upp i motionerna gäller framställning av ferrokrom, kiselmetall, vanadin och zink.

Anläggningar för framställning av ferrokrom och kiselmetall bör förläggas till Fagersta–Norberg-regionen, sägs i motion 1985/86:A445 (s). Riksdagen uppmanas uttala sig för att förutsättningarna för lokalisering av sådana anläggningar utreds.

I motion 1985/86:N227 (vpk) föreslås att framställning av vanadin skall påbörjas vid SSAB Svenskt Stål AB:s anläggningar i Luleå. Enligt motionären kan produktionen ske enligt den metod som har utarbetats inom företaget och som bygger på att man tar till vara den mängd vanadin som järnmalmen i malmfälten innehåller. Metoden innebär att vanadin utvinns ur slagg som erhålls vid s. k. förblåsning av råjärnet. I denna slagg är vanadinhalten ca 10 % vilket gör en utvinning ekonomiskt intressant, heter det i motionen. I ett andra steg kan vidareförädling ske till vanadinpentoxid,

och i ett ytterligare förädlingssteg kan ferrovanadin framställas. Motionären påpekar att en svensk produktion av vanadin skulle bidra till att isolera apartheidregimen i Sydafrika eftersom världens största vanadinproduktion sker i detta land.

Sverige, som är Europas största producent av zinkkoncentrat, har ingen egen produktion av zinkmetall, konstateras i motion 1985/86:N212 (vpk). Sysselsättnings- och sårbarhetsskäl talar för att en inhemsk produktion kommer till stånd, menar motionären. Minsta möjliga miljöstörningar, god ekonomi samt möjligheter till småskalighet borde vara vägledande vid valet av teknik för zinkframställningen. Motionären pekar på möjligheten att utnyttja den nya plasmatekniken, men även andra tekniker borde övervägas. I motionen begärs en utredning om anläggande av ett zinkverk med miljövänlig teknik i Örebro län.

Ferrokrom

Användning och produktion

Krom i ren form är spröd och svårsmält och har som sådan ingen större användning. Däremot har olika kromlegeringar – ferrokrom är en – stor betydelse som tillsatser i skilda industriprocesser. Ferrokrom används vid tillverkning av specialstål, i första hand rostfritt stål. Överstyrelsen för civil beredskap bedömer ferrokrom som en känslig råvara från beredskapssynpunkt.

Någon brytning av krommalm förekommer för närvarande inte i Sverige. Under andra världskriget bröts mindre mängder i olika gruvor i Jämtlands län. Inom landet sker dock förädling av importerade råvaror till ferrokrom. Tillverkning sker för närvarande vid två företag, Ferrolegeringar Trollhätteverken AB och Wargön Alloys AB. Under år 1985 producerade företagen totalt ca 135 000 ton ferrokrom. I slutet av år 1986 kommer tillverkningen vid Ferrolegeringar Trollhätteverken AB att upphöra. Man har beslutat att koncentrera produktionen till ett systerföretags anläggning i Västtyskland, eftersom det för närvarande finns en betydande överkapacitet i världen när det gäller ferrokromtillverkning.

Vid årsskiftet 1986-1987 kommer en ny anläggning för produktion av ferrokrom att tas i bruk av SwedeChrome AB i Malmö. Anläggningen, som är baserad på plasmateknologin, kommer även att leverera hetvatten till fjärrvärmenätet i Malmö. Vid full drift beräknar företaget tillverka 80 000 ton ferrokrom per år.

Det kan vidare nämnas att det finns långt framskridna planer på att påbörja tillverkning av ferrokrom vid A/S Norsk Jernverks fabrik i Mo i Rana.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen behandlade våren 1983 en motion (s) i vilken det begärdes en utredning om möjligheterna att lokalisera ett ferrokromverk till Tornedalen. På förslag av näringsutskottet (NU 1982/83:32) avslogs motionen.

Ren kisel, s. k. kiselmetall, framställs genom reduktionssmältning av kvarts eller kvartsit. Kiselmetall används huvudsakligen som legeringsämne i aluminium men utnyttjas även vid framställning av kiselplaster. Mycket ren kiselmetall används också vid tillverkning av vissa detaljer för elektronikindustrin.

KemaNord Industrikemi AB är landets enda tillverkare av kiselmetall. Vid företagets fabrik i Ljungaverk producerades år 1985 ca 22 000 ton, varav huvuddelen exporterades. Anläggningen har en produktionskapacitet på ca 24 000 ton.

Planer har funnits på att etablera ett företag för tillverkning av kiselmetall i Uddevalla. Företaget, Uddevalla Kiselmetallverk AB, beräknades producera ca 30 000 ton kiselmetall per år samtidigt som överskottsenergin från tillverkningen skulle levereras till kommunens fjärrvärmenät. Dessa planer är dock för närvarande inte aktuella, eftersom projektet inte bedöms bli lönsamt. I ett yttrande i januari 1986 över företagets tillståndsansökan enligt 136 a § byggnadslagen (1947:385) anförde överstyrelsen för ekonomiskt försvar (numera överstyrelsen för civil beredskap) att det från beredskapssynpunkt inte var angeläget att den planerade anläggningen blev uppförd.

Vanadin

Användning och produktion

Vanadin är en viktig legeringsmetall för stålframställning. Stålet ges ökad hållfasthet, smidbarhet, elasticitet och värmebeständighet genom tillsats av vanadin. För vissa slag av kvalitetsstål, speciellt stål för en del krigsmateriel, är metallen nödvändig. Överstyrelsen för civil beredskap bedömer vanadin som en känslig råvara från försörjningsberedskapssynpunkt.

Vanadin förekommer sällan i större koncentrationer i jordskorpan. Det utvinns därför i regel som biprodukt till andra komponenter i råvaran. Produktion av ferrovanadin sker vanligen via vanadinhaltig slagg och vanadinpentoxid. Efterfrågan på ren vanadinmetall är mycket begränsad och avser främst forskningsändamål.

De länder som har de största upptäckta vanadintillgångarna och som också dominerar världsproduktionen är Sydafrika och Sovjetunionen.

I Sverige förekommer inte någon brytning av vanadinförekomster för närvarande. Inte heller sker någon produktion av vanadin baserad på importerade råvaror. Ferrolegeringar Trotthätteverken AB har tidigare producerat ferrovanadin med utgångspunkt i importerad vanadinpentoxid. Denna tillverkning upphörde dock år 1981, och sedan dess har landets hela behov av vanadin täckts genom import.

Nämnden för statens gruvegendom (NSG) slutförde år 1984 en utvärdering av förutsättningarna för exploatering av en vanadinfyndighet i Sumåssjön i Hudiksvalls kommun. I samband härmed studerade nämnden flera olika produktionsalternativ för utvinning av vanadinet. Ett av dessa var det som förespråkas i den nu aktuella motionen, nämligen framställning av vanadinhaltig slagg genom förblåsning av råjärnet i samband med SSAB:s

ståltillverkning. Enligt NSG förelåg det vid tidpunkten för utvärderingen varken ekonomiska eller tekniska förutsättningar för en vanadinframställning enligt något av de undersökta alternativen. Beträffande möjligheten till produktion vid SSAB sade sig nämnden hålla fortlöpande kontakt med företaget, där den nya metoden höll på att studeras.

Enligt uppgift från SSAB genomför företaget för närvarande en förprojektering av en anläggning för framställning av vanadinslagg enligt den redovisade metoden. Företaget beräknar att ta slutlig ställning till projektet under första halvåret 1987.

Tidigare riksdagsbehandling

Vanadinförekomsten i Sumåssjön har med anledning av motioner uppmärksammats i riksdagen vid ett antal tillfällen. Syftet med motionerna har varit att brytning av vanadinet om möjligt skulle komma till stånd. När näringsutskottet våren 1985 (NU 1984/85:20) senast behandlade frågan uttalade utskottet att en inhemsk utvinning av vanadin framstod som eftersträvansvärd från såväl försörjnings- som sysselsättningssynpunkt. Utskottet avstyrkte dock den då aktuella motionen (m) med hänsyn dels till resultatet av NSG:s utvärdering, dels till den fortsatta uppföljning av projektet som skulle ske. Riksdagen följde utskottet.

Zink

Användning och produktion

De viktigaste användningsområdena för zink är förzinkning, pressgjutning och framställning av mässing. Överstyrelsen för civil beredskap bedömer zink som en känslig råvara från försörjningsberedskapssynpunkt.

I Sverige förekommer brytning av zinkhaltig malm vid ett flertal gruvor. I anslutning till gruvorna anrikas zinkmalmen till zinkslig. Som påpekas i motion 1985/86:N212 (vpk) sker dock ingen produktion av zinkmetall inom landet. Större delen av den inhemska produktionen av zinkslig exporteras till zinkverk i Belgien och Norge. Den belgiska koncernen Vieille Montagne äger landets äldsta zinkgruva i Åmmeberg i Örebro län. Härifrån transporteras sligen till bolagets zinkverk i Belgien. Boliden AB äger 50 % av aktierna i det norska Norzink A/S som förädlar huvuddelen av det svenska företagets produktion av zinkslig. Norzink A/S framställer för närvarande drygt 90 000 ton zink per år. Företagets kapacitet är under utbyggnad till ca 110 000 ton per år.

ScanDust AB i Landskrona tog år 1984 i bruk en anläggning för återvinning av bl. a. bly och zink ur avfallsstoft från järn- och stålverk. Produktionen vid företaget bygger på plasmateknologin. Den överskottsenergi som bildas i processen utnyttjas för uppvärmning av vatten till kommunens fjärrvärmenät. Vid full drift beräknar företaget kunna utvinna ca 15 000 ton zink per år. Hittills har dock företaget inte kunnat framställa zink i någon större omfattning, eftersom anläggningen i denna del fortfarande är under utveckling.

Zinkkonsumtionen i världen ökade under åren 1983 och 1984 med 8 % resp. 3 %. Under år 1985 sjönk konsumtionen med 2 %. De europeiska zinkverken producerade då totalt drygt 1,9 miljoner ton zink, medan konsumtionen i Europa uppgick till ca 1,6 miljoner ton. Europa hade det året en nettoexport av zink med ca 0,3 miljoner ton. Kapaciteten för zinkframställning i Europa har varit relativt oförändrad under senare år.

Tidigare riksdagsbehandling

Näringsutskottet har vid flera tillfällen behandlat motionsyrkanden av innebörd att ett inhemskt zinksmältverk bör åstadkommas. Senast skedde detta våren 1985 då en motion (vpk) med liknande innehåll som den nu aktuella hade väckts. Beträffande försörjningsaspekterna anförde utskottet då (NU 1984/85:20) att icke obetydliga kvantiteter zink beräknades tas fram vid den återvinningsanläggning som ScanDust AB hade tagit i bruk. Vidare påpekade utskottet att större delen av produktionen av zinkslig vid Boliden AB förädlades av Norzink A/S i vilket företag Boliden AB var hälftenägare. Något regeringsinitiativ i form av en utredning syftande till att en inhemsk zinktillverkning skulle komma till stånd ansåg utskottet inte behövligt. Dock fann utskottet det angeläget att regeringen noga följde utvecklingen av utbuds- och efterfrågesituationen för zink. Härvid erinrade utskottet om att Sverige, genom representation från bl. a. industridepartementet, sedan flera år deltar i arbetet inom den s. k. internationella bly- och zinkstudiegruppen. Riksdagen följde utskottet och avslog motionen.

Utskottet

Nationellt program för stålindustrin, m. m.

Inför 1990-talet behövs en nationell plan för stålindustrin, anförs i motion 1985/86:N289 (vpk). Handelsstålsindustrin kan än en gång hamna på efterkälken, och vid en lågkonjunktur kan även specialstålsindustrin drabbas av svårigheter. Stålföretagens investeringsplaner är och förblir, menar motionärerna, ett samhälleligt intresse. I motionen anges de mål för den framtida utvecklingen av stålbranschen som planen skall grundas på. Här ingår bl. a. samordning av stålindustrin från råvara till slutprodukt, samarbete mellan stålverk och sluttillverkare vid produktutvecklingen, vidareutveckling av gruv-, process- och förädlingsteknik så att leveranser från svenska tillverkare till framtidens stålverk tryggas samt en ägarsamordning av gruvnäringen och stålindustrin till ett bolag (se vidare referat på s. 7). Enligt motionärerna bör det tillsättas en utredning med uppgift att utarbeta det begärda programmet.

Som framgår av det föregående (s. 10) behandlade riksdagen ett liknande motionsyrkande under våren 1985. På förslag av näringsutskottet (NU 1984/85:28) avslogs yrkandet. Utskottet erinrade om att den genomförda omstruktureringen av handels- och specialstålsindustrierna – i vilken staten hade varit en aktiv deltagare – hade syftat till att trygga den långsiktiga konkurrenskraften inom stålindustrin. Någon ytterligare utredning inför

1990-talet ansåg utskottet inte behövlig.

Utskottet finner inte att det föreligger några nya omständigheter som motiverar att riksdagen nu bör inta en annan ståndpunkt i denna fråga. Som industriminister Thage G. Peterson nyligen anförde i en interpellationsdebatt i riksdagen om stålindustrin (se s. 10) har Sverige en internationellt sett välstrukturerad stålindustri. För branschens fortlevnad är dock angeläget att det löpande bedrivs ett aktivt rationaliseringsarbete och att nödvändiga struktur- och effektivitetsåtgärder vidtas. Enligt utskottets mening, och som även industriministern anförde i nyssnämnda debatt, bör det i första hand åligga företagen i branschen att ta ansvar för detta.

Med det nu sagda avstyrker utskottet motion 1985/86:N289 (vpk).

I detta sammanhang behandlar utskottet även motion 1985/86:N213 (vpk), i vilken det föreslås att riksdagen hos regeringen skall begära att åtgärder vidtas för att trygga sysselsättningen för de anställda vid Avesta AB. Motionären hänvisar till att ledningen för företaget under sommaren 1985 meddelade att personalstyrkan skulle reduceras, och han menar att nedskärningarna ur samhällsekonomisk synvinkel är varken nödvändiga eller ekonomiskt riktiga. Problemen inom branschen borde i stället åtgärdas genom en utveckling av specialstålsindustrin och genom att stålet i ökad utsträckning vidareförädlas inom landet.

Antalet anställda inom Avesta AB har från årsskiftet 1984-1985 till halvårsskiftet 1986 minskat med ca 1 200 personer (se s. 8). Personalminskningen är främst ett resultat av de förändringar som har vidtagits inom företaget för att rationalisera tillverkningen och öka konkurrensförmågan.

Enligt vad utskottet har erfarit (se s. 8) har det varsel om uppsägning som lades vid företaget under sommaren 1985 endast fullföljts i anslutning till s. k. äldreavgångar. I övrigt har personalminskningen skett genom naturlig avgång.

I likhet med vad utskottet tidigare har uttalat med anledning av en liknande motion (se s. 9f.) konstaterar utskottet att omstruktureringen visserligen medför stora påfrestningar för berörda regioner och individer men har bedömts nödvändig för att branschens överlevnads- och utvecklingsmöjligheter på sikt skall tryggas. Utskottet har uppmärksammat att Avesta AB i den nyligen publicerade delårsrapporten för perioden januari–augusti 1986 redovisar ett resultat som är klart bättre än resultatet för motsvarande period under år 1985.

Vidare kan noteras (se s. 9) att insatser från Bruksinvest AB, som har bildats för att skapa nya verksamheter i de regioner som har berörts av strukturuppgörelsen inom specialstålsindustrin, har börjat ge resultat. Det finns i detta sammanhang också skäl att hänvisa till det tidigare (s. 9) nämnda åtgärdspaket för Bergslagen som riksdagen nyligen har fattat beslut om. Totalt har 425 milj. kr. avsatts för åtgärdsprogrammet, som spänner över en treårsperiod.

Med hänsyn till det som nu har anförts finner utskottet att något riksdagsuttalande i denna fråga inte är påkallat. Motion 1985/86:N213 (vpk) avstyrks således.

I tre motioner begärs att förutsättningarna för lokalisering av ett järnsvampsverk skall utredas. De områden som är mest lämpade för en sådan etablering är, sägs i motion 1985/86:N228 (vpk), malmfälten och Bergslagen. Motion 1985/86:N243 (fp) tar sikte på en lokalisering i malmfälten. I den tredje motionen i ämnet, motion 1985/86:A445 (s), förordas en placering i Fagersta–Norberg-regionen.

I det föregående (s. 11 f.) har lämnats vissa uppgifter om järnsvamp. Den ökade användningen av importskrot vid ståltillverkning och järnsvampens betydelse som ett möjligt alternativ för ersättning av importskrot har beskrivits. Vidare har redogjorts för planerna på etablering av dels ett järnsvampsverk i Stockholm, dels två järnsvampsverk i malmfälten enligt malmfältsutredningens förslag. Det kan noteras att Malmfältens Järnsvampverk AB, som har till uppgift att driva malmfältsprojekten vidare, i början av år 1986 beslutade att tills vidare begränsa projekteringen av järnsvampsverken.

Riksdagen har flera gånger under senare år behandlat frågan om järnsvampsverk. Näringsutskottet har härvid framhållit det önskvärda i att skrotimporten kan nedbringas. Utskottet har mot denna bakgrund uttalat att det är angeläget att regeringen noga följer utvecklingen beträffande järnsvampstillverkningen.

Även om utredningsarbetet kring järnsvampsprojekten i Norrbotten för närvarande endast bedrivs i mindre omfattning förutsätter utskottet att frågan om en sådan lokalisering fortfarande hålls aktuell och att den är föremål för regeringens uppmärksamhet. Skulle planerna på järnsvampstillverkning realiseras skulle beroendet av importskrot till inte oväsentlig del nedbringas. Projekten måste dock prövas på kommersiella grunder.

Utskottet finner inte skäl att, som begärs i motion 1985/86:N243 (fp), förorda att regeringen skall ta det övergripande ansvaret för utredningsarbetet kring malmfältsprojekten. Motionen avstyrks alltså. Någon anledning för riksdagen att begära en särskild utredning med inriktning på att järnsvampstillverkning skall etableras på en viss ort eller i en viss region ser utskottet inte heller. Motionerna 1985/86:N228 (vpk) och 1985/86:A445 (s), den senare i här behandlad del, avstyrks därför.

Vissa metallindustrier

Frågan om etablering av vissa metallindustrier aktualiseras i tre motioner. Motionerna gäller tillverkning av ferrokrom, kiselmetall, vanadin och zink. Utskottet har i det föregående (s. 13 f.) lämnat uppgifter om användning och produktion av de olika metallerna.

Ferrokrom

I motion 1985/86:A445 (s) begärs ett riksdagsuttalande till regeringen av innebörd att förutsättningarna för förläggning av vissa industrier till Fagersta–Norberg-regionen bör utredas. En anläggning för framställning av

ferrokrom är ett av motionärernas förslag för att situationen i Bergslagen skall stärkas.

Tillverkning av ferrokrom sker för närvarande vid två företag i landet, Ferrolegeringar Trollhätteverken AB och Wargön Alloys AB. Produktionen vid det förstnämnda företaget kommer att upphöra i slutet av år 1986. Ungefär samtidigt kommer dock en ny anläggning för ferrokromtillverkning, baserad på plasmateknologin, att tas i bruk av SwedeChrome AB i Malmö. Utskottet noterar även att det finns en betydande överkapacitet i världen vad gäller ferrokromframställning. Något särskilt uttalande till regeringen i enlighet med motionärernas förslag finner utskottet med hänsyn till vad som nu har sagts inte erforderligt. Motion 1985/86:A445 (s) i nu aktuell del avstyrks således.

Kiselmetall

Nyssnämnda motion innehåller även förslag att ett kiselmetallverk skall lokaliseras till Fagersta–Norberg-regionen.

KemaNord Industrikemi AB är landets enda tillverkare av kiselmetall. Av företagets produktion exporteras huvuddelen. De planer som tidigare fanns på att ett kiselmetallverk skulle etableras i Uddevalla har nu skrinlagts med hänsyn till projektets bristande lönsamhet. Detta projekt har inte heller ansetts angeläget ur beredskapssynvinkel. Mot här angiven bakgrund avstyrker utskottet även den nu behandlade delen av motion 1985/86:A445 (s).

Vanadin

Utvinning av vanadin ur järnmalm från malmfälten bör påbörjas vid SSAB Svenskt Stål AB:s anläggningar i Luleå, anförs i motion 1985/86:N227 (vpk). Motionären påpekar att företaget har utarbetat en metod för framställning av vanadinhaltig slagg genom s. k. förblåsning av råjärnet. I motionen hemställs att riksdagen skall begära hos regeringen att åtgärder vidtas så att SSAB upprättar en anläggning för vanadinframställning i Luleå.

Frågan om brytning av en vanadinfyndighet i Hudiksvalls kommun har varit aktuell i riksdagen vid ett antal tillfällen. Fyndigheten var föremål för uppmärksamhet senast under våren 1985. I samband härmed uttalade näringsutskottet (NU 1984/85:20) att en inhemsk utvinning av vanadin var önskvärd dels ur försörjningssynvinkel, dels av sysselsättningsskäl.

Utskottet finner det värdefullt att en metod för framställning av vanadin ur järnmalm har tagits fram. Om denna metod kan omsättas i en varaktig produktion uppnås positiva effekter från såväl beredskaps- som arbetsmarknadssynpunkt. Enligt vad utskottet har erfarit (se s. 16) utreder SSAB för närvarande om företaget skall påbörja framställning av vanadin på basis av den nya metoden. Beslut i frågan kommer enligt företaget att fattas under första halvåret 1987. Med hänsyn härtill anser utskottet att något uttalande av riksdagen i enlighet med yrkandet i motionen inte är påkallat. Motion 1985/86:N227 (vpk) avstyrks alltså av utskottet.

I motion 1985/86:N212 (vpk) föreslås att frågan om anläggning av ett zinkverk inom Örebro län skall utredas. Motionären framhåller att Sverige är Europas största producent av zinkkoncentrat men att det inom landet inte förekommer någon produktion av zinkmetall. Detta ger Sverige en närmast kolonial ställning som råvaruproducent och färdigvaruimportör, heter det i motionen.

Motionsyrkanden med liknande innebörd har avslagits av riksdagen flera gånger, senast våren 1985 (NU 1984/85:20). Utskottet ser inte heller nu anledning för riksdagen att göra någon särskild framställning till regeringen i detta ämne. Som även anfördes när frågan senast var aktuell vill dock utskottet med anledning av motionen uttala att det är viktigt att regeringen noga följer utvecklingen av utbuds- och efterfrågesituationen för zink. Det svenska deltagandet i den internationella bly- och zinkstudiegruppen är av betydelse härvidlag. Utskottet vill vidare erinra om de försök som görs vid ScanDust AB:s anläggning i Landskrona att återvinna bl. a. zink ur avfallsstoft. Som motionären påpekar kan plasmateknologin – som produktionen vid ScanDust AB är baserad på – vara en möjlig teknik för framställning av zinkmetall. Slutligen noterar utskottet att det norska Norzink A/S, som till hälften ägs av Boliden AB och som förädlar huvuddelen av det svenska företagets produktion av zinkslig, för närvarande bygger ut kapaciteten för framställning av zink. Med det anförda avstyrker utskottet även årets motion i ämnet.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *nationellt program för stålindustrin*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N289,
2. beträffande *sysselsättningen vid Avesta AB*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N213,
3. beträffande *järnsvampsverk*
att riksdagen avslår motionerna 1985/86:N228 och 1985/86:N243 samt motion 1985/86:A445 yrkande 3 i ifrågavarande del,
4. beträffande *ferrokromframställning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:A445 yrkande 3 i ifrågavarande del,
5. beträffande *kiselmetallframställning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:A445 yrkande 3 i ifrågavarande del,
6. beträffande *vanadinframställning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N227,
7. beträffande *zinkframställning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N212.

Stockholm den 13 november 1986

På näringsutskottets vägnar

Christer Eirefelt

Närvarande: Christer Eirefelt (fp), Lennart Pettersson (s), Ivar Franzén (c), Sten Svensson (m), Åke Wictorsson (s), Hadar Cars (fp), Bo Finnkvist (s), Per-Ola Eriksson (c), Jörn Svensson (vpk), Reynoldh Furustrand (s), Sven-Åke Nygårds (s), Gudrun Norberg (fp), Mats Lindberg (s), Erik Holmkvist (m) och Leo Persson (s).

Reservationer

1. Nationellt program för stålindustrin (mom. 1)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 17 med "Som framgår" och slutar på s. 18 med "motion 1985/86:N289 (vpk)" bort ha följande lydelse:

De strukturåtgärder som har vidtagits inom stålindustrin är bara ägnade att möjliggöra för företagen att överleva på kort sikt. Det är därför angeläget att det snarast påbörjas en planering av stålindustrin inför 1990-talet. Statsmakterna skall inte återigen komma in för sent när skadan redan är skedd. En sådan plan är inte minst nödvändig för alla bruksorter.

Utskottet anser således att riksdagen bör följa förslaget i motion 1985/86:N289 (vpk) och begära att en utredning får i uppdrag att utarbeta ett nationellt program för stålindustrin inför 1990-talet. Målet skall vara att ge Sverige en slagkraftig stålindustri inriktad på grundläggande nationella behov. En integrering av stål- och verkstadsindustrin bör åstadkommas. Processutvecklingen inom stålindustrin skall i första hand inriktas på att minska energiåtgången, förbättra arbetsmiljön och den yttre miljön samt möjliggöra att den svenska malmen förädlas inom landet. Den fortsatta utvecklingen kräver också en ny ägarsamordning av stålindustrin och gruvnäringen under ett svenskt metallbolag. Ytterligare mål för programmet utvecklas i nyssnämnda motion, som alltså tillstyrks av utskottet.

dels att utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *nationellt program för stålindustrin*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:N289 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Sysselsättningen vid Avesta AB (mom. 2)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Enligt vad" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar den i motion 1985/86:N213 (vpk) framförda uppfattningen att ett samhällsekonomiskt perspektiv måste läggas på den hårt drabbade svenska specialstålsindustrin. Kortsiktiga vinstintressen får inte bli bestämmande för om basindustrierna i Bergslagen skall ha en möjlighet att överleva. Som motionären förespråkar bör problemen lösas genom att specialstålsin-

dustrin utvecklas och genom att stålet i ökad utsträckning vidareförädlas i Sverige.

Det finns vidare skäl att uppmärksamma att Bruksinvest AB, som har bildats för att skapa nya verksamheter i de regioner som har berörts av strukturuppgörelsen inom specialstålsindustrin, efter två års verksamhet har åstadkommit endast ett mindre antal nya arbetstillfällen. Det behövs därför, menar utskottet, ett mera kraftfullt agerande från regeringen för att förmå ägarna till de berörda specialstålsföretagen att infria sina löften till bruksorterna.

Utskottet föreslår att riksdagen genom ett uttalande till regeringen ansluter sig till vad utskottet här har anfört. Ett sådant uttalande skulle väsentligen tillgodose motion 1985/86:N213 (vpk).

dels att utskottet under 2 bort hemställa

2. beträffande *sysselsättningen vid Avesta AB*

att riksdagen med anledning av motion 1985/86:N213 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Järnsvampsverk (mom. 3)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Även om" och slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening bör malmfälten prioriteras som lämpligt område för lokalisering av järnsvampsverk. Där finns råvaror, arbetskraft och kunnande för en sådan tillverkning. En vidareförädling av den norrbottniska järnmalmen till järnsvamp skulle vara ett betydelsefullt inslag i den satsning som måste göras för att nya arbetstillfällen skall tillföras denna region. Om behovet av järnsvamp inte täcks genom tillverkning i malmfälten bör någon ort i Bergslagen därnäst bli aktuell. Utskottet ser med förvåning på att man har beslutat att tills vidare begränsa projekteringen av järnsvampsverken i malmfälten. Regeringen bör ta de initiativ som krävs för att utredningsarbetet inom ramen för Malmfältens Järnsvampverk AB på ett effektivt sätt skall föras framåt.

Riksdagen bör som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet nu har anfört. De grundläggande syftena med motionerna 1985/86:N228 (vpk) och 1985/86:N243 (fp) blir därigenom tillgodosedda. Ett uttalande av angiven innebörd skulle även tillgodose här behandlad del av motion 1985/86:A445 (s) i viss utsträckning.

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *järnsvampsverk*

att riksdagen med anledning av motionerna 1985/86:N228 och 1985/86:N243 samt motion 1985/86:A445 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Vanadinframställning (mom. 6)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 20 som börjar med "Utskottet finner" och slutar med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Sverige är för sin försörjning med vanadin helt beroende av import. Alla prognoser tyder på att förbrukningen av vanadin kommer att öka. Vanadin används inom stålindustrin. Det finns också uppgifter om att denna metall har egenskaper som gör den användbar i system för avgasrening i bilar. Utskottet finner det mot denna bakgrund värdefullt att en metod för framställning av vanadin ur järnmalm har framtagits av SSAB. Det är dock förvånande att man från regeringens sida inte klart har uttalat att det är betydelsefullt – bl. a. från beredskapssynpunkt – att en anläggning för vanadinframställning upprättas vid SSAB i Luleå. Enligt utskottets uppfattning bör regeringen också följa utvecklingen med största uppmärksamhet och vidta de åtgärder som krävs för att SSAB skall påbörja utvinning av vanadin.

Utskottet ställer sig alltså positivt till förslaget i motion 1985/86:N227 (vpk) och föreslår att riksdagen gör ett uttalande av den innebörd som utskottet här har angivit.

dels att utskottet under 6 bort hemställa

6. beträffande *vanadinframställning*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:N227 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Zinkframställning (mom. 7)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 21 som börjar med "Motionsyrkanden med" och slutar med "i ämnet" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärens uppfattning att den zinkmalm som utvinns i Sverige också bör förädlas inom landet. Detta är angeläget från både försörjnings- och sysselsättningssynpunkt. Utskottet vill framhålla att det är nödvändigt att alla uppslag som kan ge sysselsättning tas till vara. Etablering av ett zinkverk i Örebro län är ett sådant uppslag av stort intresse. Förslaget i motion 1985/86:N212 (vpk) tillstyrks således av utskottet.

Den utvinning av zink som förekommer utomlands är ofta förenad med betydande miljöproblem. Det är därför viktigt att välja en från miljömässig synpunkt lämplig teknik för zinkframställning. Som motionären framhåller kan den nya plasmateknologin vara en möjlig teknik härvidlag. Ekonomiska synpunkter och möjligheter till småskalighet bör emellertid också vara avgörande för teknikvalet.

Motionen bör tillgodoses genom ett uttalande av riksdagen med den innebörd som utskottet här har angivit.

dels att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *zinkframställning*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:N212 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Innehåll

Ärendet ... 1

Sammanfattning ... 1

Motionsyrkandena ... 2

Allmän bakgrund ... 2
Tidigare riksdagsbehandling av frågor kring stålindustrin ... 2
Definition av handelsstål och specialstål ... 4
Stålmarknadens utveckling ... 4

Nationellt program för stålindustrin, m. m. ... 7
Synpunkter i motionerna 1985/86:N213 (vpk) och 1985/86:N289 (vpk) 7
Avesta AB ... 7
Särskilt stöd till Bergslagen ... 8
Bruksinvest AB ... 9
Tidigare riksdagsbehandling ... 9

Järnsvampsverk ... 11
Synpunkter i motionerna 1985/86:N228 (vpk), 1985/86:N243 (fp) och 1985/86:A445 (s) ... 11
Råvaror vid ståltillverkning ... 11
Planerade järnsvampsverk ... 12
Tidigare riksdagsbehandling ... 13

Vissa metallindustrier ... 13
Synpunkter i motionerna 1985/86:N212 (vpk), 1985/86:N227 (vpk) och 1985/86:A445 (s) ... 13
Ferrokrom ... 14
- Användning och produktion ... 14
- Tidigare riksdagsbehandling ... 14

Kiselmetall ... 15
Vanadin ... 15
- Användning och produktion ... 15
- Tidigare riksdagsbehandling ... 16

Zink ... 16
- Användning och produktion ... 16
- Tidigare riksdagsbehandling ... 17

Utskottet ... 17
Nationellt program för stålindustrin, m. m. ... 17
Järnsvampsverk ... 19
Vissa metallindustrier ... 19
- Ferrokrom ... 19
- Kiselmetall ... 20
- Vanadin ... 20
- Zink ... 21

Hemställan ... 21

Reservationer 22
1. Nationellt program för stålindustrin (vpk) 22
2. Sysselsättningen vid Avesta AB (vpk) 22
3. Järnsvampsverk (vpk) 23
4. Vanadinframställning (vpk) 24
5. Zinkframställning (vpk) 24